

Zoran Dimić

Rađanje ideje univerziteta

Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karovci / Novi Sad 2013., 282. str.

Zoran Dimić, profesor filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Nišu, svoje prvo djelo objavio je u proljeće 2013. godine pod naslovom *Rađanje ideje univerziteta*. Ono se temelji na istoimenoj doktorskoj disertaciji koju je Dimić obranio u jesen 2010. godine na doktorskom studiju filozofije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a pred komisijom u sastavu: akademik Branko Despot (mentor), dr. sc. Lino Veljak i dr. sc. Damir Barbarić. Recenzenti djela objavljenog 2013. godine bili su dr. sc. Lino Veljak, dr. sc. Dragan Prole i dr. sc. Aleksandar Dobrijević.

Prikaz Dimićeva djela započet će time što će ga smjestiti u kontekst suvremene filozofske produkcije o ideji sveučilišta na južnoslavenskim prostorima. Naime, filozofskom tematiziranju sveučilišta svojim je radovima pridonijela nekolicina istraživača s južnoslavenskih prostora. Od njih najprije izdvajam akademika Branka Despota, koji je s njemačkoga jezika preveo spise Immanuela Kanta, Friedricha Wihelma Josepha Schellinga i Friedricha Nietzschea, najavivši ih predgovorom »Univerzitet kao znanstvena ustanova, ili čovjek kao znanstveno robovanje« i objavivši ih 1991. godine pod naslovom *Ideja univerziteta*. Osim Despota, svoja

promišljanja o sveučilištu objavio je i Milan Uzelac. Riječ je o djelu *Metapedagogija I* iz 2007. te djelima *Metapedagogija II* i *Priče iz bolonjske šume* iz 2009. godine. Kao posljednjeg ističem Damira Barbarića, koji je 2011. godine priredio zbornik *Čemu obrazovanje? Razmatranja o budućnosti sveučilišta*. Naposljetku, stajalištima o ideji sveučilišta posvećeno je i nekoliko članaka u filozofskoj periodici, kao i nekoliko znanstvenih skupova, pri čemu izdvajam međunarodni simpozij »Ideja sveučilišta«, koji je održan u Cresu tijekom rujna 2012. godine, a u sklopu 21. *Dana Frane Petrića*. Međutim, usprkos tome što je u prvom desetljeću 21. stoljeća objavljen stanoviti broj radova koji su bili posvećeni promišljanjima o sveučilištu, Dimićevo djelo *Rađanje ideje univerziteta* nedvojbeno je prva znanstvena monografija na južnoslavenskim prostorima koju odlikuje dijakronijski pristup filozofskim promišljanjima ideje sveučilišta od antike do postmoderne.

Svoje djelo Dimić je podijelio u četiri poglavlja. Prvo je naslovio »Uvodna razmatranja«, drugo »Premoderni temelji ideje univerziteta«, treće »Moderna ideja univerziteta«, a četvrto »Zaključna razmatranja«. U prvom poglavlju obrazložio je čime će se baviti – poviješću ideje sveučilišta u svjetlu suvremene krize sveučilišta – te izložio metodologiju kojom se u djelu rukovodio; u drugom je razmotrio pitanje o tome ima li sveučilišta u antici te ukazao na nastanak, razvoj i obilježja (»dostignuća i granice«) srednjovjekovnih sveučilišta; u tre-

čem se usredotočio na modernu ideju sveučilišta, pri čemu je interpretirao filozofske spise koje je ocijenio važnima za utemeljenje berlinskog sveučilišta (1810), dok je u četvrtom poglavlju ponudio odgovor na sljedeće pitanje: Kakva budućnost leži pred suvremenim visokoškolskim institucijama i mogu li se uopće pred univerzitetskom institucijom, koja je u neospornoj krizi, otvoriti nekakvi novi horizonti?

Što se tiče žanrovskih obilježja, prvo i četvrto poglavlje Dimićeva djela moguće je svrstati u žanr rasprave iz filozofije odgoja i obrazovanja, a drugo i treće u žanr povijesnofilozofske studije. Uvodno i zaključno poglavlje očekivano obilježavaju stajališta i odredbe o aktualnom stanju sveučilišta, odnosno o načinima koji bi mogli pridonijeti razrješenju krize ideje sveučilišta. No, Dimić je ipak najviše pozornosti posvetio povijesnofilozofskoj problematici ideje sveučilišta, koju je obradio u trećem i četvrtom poglavlju svoga djela. Naime, njega su ponajprije zanimali nastanak i razvoj, kako kaže, »ideje univerziteta kroz različite povijesne epohe s naglaskom na razdoblje neposrednog zasnivanja prve slobodne univerzitetske institucije krajem XVIII i početkom XIX vijeka u Njemačkoj«.

Ovom prilikom nužno je ukazati i na opremljenost Dimićeva djela. Obilježja koja zaslužuju biti naročito pohvaljena svakako su kolikoća bilježaka i iscrpan popis korištene literature. No, izdanju nedostaju dva važna kazala: kazalo imenā i kazalo pojmova. Što se tiče literature, vrijedi istaknuti da je autor koristio literaturu

koja, osim južnoslavenskom, pripada još trima govornim područjima: engleskom, francuskom i njemačkom. Pritom dodajem da je koristio naslove koji su objavljeni u razdoblju od druge polovice 19. stoljeća pa sve do danas.

U preostalom dijelu prikaza istaknut ću ona Dimićeva promišljanja koja smatram najvažnijima u svakom od četiriju poglavlja njegova djela *Rađanje ideje univerziteta*. Polazište »Uvodnih razmatranja« počiva na pitanju koje glasi: »Kakav smisao danas ima govor o ovoj ideji [ideji sveučilišta] ako znamo da su gotovo sva tri čuvena humboldtova principa ideje univerziteta, koji čine njen 'kičmeni stub', zapravo 'klinički mrtvi'?« Da bi odgovorio na to pitanje, Dimić je najprije razmotrio nauk dvojice suvremenih filozofa o krizi sveučilišta: Karla Jaspersa i Martina Heideggera. Nastavio je prikazom stajališta koja su zastupali francuski filozofi Jacques Derrida i Jean-François Lyotard, dok je posebnu pozornost posvetio Jürgenu Habermasu, koji je smatrao da je novi život ideji sveučilišta moguće udahnuti još samo izvan zidina postojećih sveučilišnih institucija. U nastojanju da odredi poziciju s koje je ideji sveučilišta moguće dati novi život, Dimić je zaključio da prostor treba dati »afirmaciji onog van-institucionalnog – ideji znanstvenog udruživanja, značaju *bios theoretikosa*, važnosti kulture slušanja i neophodnosti jedne istinske odluke za znanost«. Štoviše, smatrao je da od znanosti trebamo ponovno tražiti »da nas učini sretnima«.

Drugo poglavlje, dakle ono koje je posvećeno, kako ih Dimić naziva, »premodernim temeljima« ideje sveučilišta, podijeljeno je na dva podpoglavlja. Prvo je naslovljeno »Ima li univerziteta u antici?«, a drugo »Srednjovekovni univerzitet«. U podpoglavlju »Ima li univerziteta u antici?« Dimić je ukazao na one oblike života u antičkoj Grčkoj koji su, prema njegovim spoznajama, bili srodni modernoj ideji sveučilišta, pa razmotrio filozofiju i praksu odgoja i obrazovanja u nauku Pitagore, pitagorovaca, sofistā, Sokrata, Platona i Aristotela. Kada je pisao o oblicima života, Dimić je posebno istaknuo *heteriju*, neformalno društvo muškaraca, koji su, uz hranu, piće i pratnju svirača, pjevali, recitali i vodili dijaloge. Praksu *heterije* Dimić smatra izuzetno važnom za grčku ideju odgoja i obrazovanja, pri čemu je izdvojio četiri razloga: povezanost duhovnog i osjetilnog uživanja, očitovanje obrazovanosti u načinu života, zajedništvo su-učenika proizašlo iz vođenja dijaloga, važnost slušanja drugih zbog vlastita učenja. Kada je, pak, obrađivao školske prakse, pri čemu se naročito poslužio primjerom Platonove Akademije i Aristotelova Likeja, Dimić je ukazao na još dva važna aspekta učenja u antici: na slobodu učenikā da budu *aphetoi* (otpušteni, pušteni) i tako samostalno pronađu svoj *methodos* (put) do znanja, i na užitak kao moment dovršenja te krajnji rezultat procesa učenja. Kao što sam već istaknuo, u drugom podpoglavlju drugoga poglavlja djela, Dimić je izvijestio o nastanku, raz-

voju i obilježjima srednjovekovnih sveučilišta, ali i o životu studenata, motivima njihova studiranja te nastavnim metodama. Iz toga poglavlja doznajemo i, primjerice, to da su za osnivanje srednjovekovnih učilišta najzaslužniji bili onodobno socio-ekonomsko stanje i zaštita interesa studenata (bolonjsko sveučilište) ili profesorā (pariško sveučilište). Uz to, Dimić je istaknuo da se u srednjovekovlju akademski život uvelike temeljio na, kako je naziva, *represiji*, koja se ponajprije očitovala u metodama poučavanja, organizaciji života studenata i prevlasti latinskoga jezika.

U trećem poglavlju, onom koje je naslovio »Moderna ideja univerziteta«, Dimić je obradio prosvjetiteljske i romantičarske filozofske utjecaje, koji su u konačnici bili presudni za osnivanje berlinskog sveučilišta. Prosvjetiteljski utjecaj pronašao je u Kantovu spisu *Der Streit der Fakultäten* (*Spor fakulteta*), u kojem se taj njemački filozof zalagao za to da filozofija mora imati središnje mjesto na sveučilištu, dok je romantičarskim utjecajima posvetio mnogo više prostora, posebice ideji *Bildunga*, kojoj je začetnik bio Johann Wolfgang von Goethe i koja je najjasnije bila izložena u njegovu romanu *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (*Godine učenja Wilhelma Meistera*). Ipak, kada je istraživao modernu ideju sveučilišta, Dimić je najdetaljnije obradio promišljanja koja je zastupao Johann Gottlieb Fichte u svojem glavnom djelu *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre* (*Osnova cjelokupne nauke o znanosti*). Razmatrajući Fichteove ideje o reformi sveučiliš-

ta, posebno se usmjerio na problem obrazovanja u kontekstu Fichteove filozofije, zatim na Fichteovo »određenje naučnika« i, naposljetku, na manje Fichteove spise o reorganizaciji sveučilišta. No, u trećem poglavlju svoga djela Dimić tumači i jenska predavanja Friedricha Wilhelma Josepha Schellinga, a koja su objavljena pod naslovom *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums (O metodi akademskoga studija)*. Tom prilikom izdvojio je Schellingove zamisli o obrazovanju (cjelovito i u duhu filozofije) i o tome da visokoškolska ustanova treba imati organsko jedinstvo koje će proizlaziti iz dijalektičke snage znanosti. Očekivano, Dimić je u djelu obradio i utjecaje Friedricha Daniela Ernsta Schleiermachera, kao i Friedricha Wilhelma Heinricha Alexandera von Humboldta. Treće poglavlje zaključio je stajalištem da su se Fichte, Schleiermacher i Humboldt, jer su se zalagali za »podržavljenje« sveučilišta, olako odrekli ideje o samosvrhovitosti i izvaninstitucionanosti znanosti, što je, doduše, dovelo do toga da je sveučilište postalo temeljem moderne države, ali je, tvrdi Dimić, pritom izgubilo »svu onu vitalnu snagu«, koju je u svojim najboljim vremenima crpilo »iz duboke želje čovjeka za tim da se u spoznaji i učenju bude slobodan«.

U zaključnom poglavlju djela *Rađanje ideje univerziteta*, Dimić je upozorio na važnost zajedništva za realizaciju ideje sveučilišta, i to bez obzira na razdoblje u kojem se ta ideja očitovala. Kao ključnu odredbu zajedništva pritom je istaknuo sposobnost slušanja, pa naglasio da se njegovanje te mogućnosti pokazuje »kao *conditio sine qua non* obrazovno-nastavne prakse«. S obzirom na spoznaje koje je izložio u svojem djelu, zaključio je »da nam u današnjim izazovima koji stoje pred univerzitetom, mogu, možda čak i više od njemačkog, pomoći antička ili srednjovjekovna visoko-školska dostignuća i stranputice«.

Ovaj prikaz završavam preporukom Dimićeva djela *Rađanje ideje univerziteta* svim čitateljima koji su željni spoznaja o povijesti ideje sveučilišta u svjetlu suvremene krize sveučilišta. Za tu preporuku ponajprije je zaslužna Dimićeva istraživačka temeljitost, a onda i širina građe koju je u djelu obradio. Zbog toga se, naposljetku, i može pretpostaviti da će *Rađanje ideje univerziteta* biti nezaobilaznom literaturom svim dosadašnjim, ali i budućim istraživačima ideje sveučilišta.

Luka Matić